

ПСИХОЛОГИЧЕН ТИП И АЗ-КОНЦЕПЦИЯ – МЕЖДУКУЛТУРНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Ева Папазова

In psychological literature there are studies that search for points in common as well as differences between the Self-concept and psychological type in the area of personology. The Self-concept is the objective side of the Self and is a result of self-recognition of the individual at a given stage of its development. The remaining components of the individual are no less important for the person and can be seen in personality models that identify to a greater degree of entirety the individual aspects of the personality structure, which is the model of the psychological type. There are very few studies that explicitly measure the relationship between the Self-concept and the psychological type. At the same time, there are a number of examples of literature in the field of cross-cultural studies carried out on the basis of a MBTI questionnaire, operationalising the type theory, which implicitly contain the idea of a relationship between the type and the Self-concept.

Несправедливо би било да се твърди, че в областта на пресонологията Аз-концепцията и психологичният тип не се оценяват по достойнство. Ако се приеме, че броят на изследванията и публикациите върху дадена проблематика са индикатор за интереса и вниманието, които тя предизвиква, то на тези два личностови феномена може да се отреди централна позиция в психологията. Само за седем години, обхващащи периода от 1987 до 1994, статиите, разглеждащи всевъзможни въпроси, свързани с Аз-а надхвърлят 5000 (Banaji, M. & Prentice, D., 1994). От друга страна, изследванията, проведени с индикатора на психологичния тип (МВТИ), от 337 през 1976 г. са нараснали на 5 600 през 1997, като броят им продължава да нараства (Martin, Ch., 1997).

Въпреки този подчертан интерес, нерешените и дискуссионни проблеми, съпътстващи тези две категории, са много. Може да се твърди, че основният източник на разногласия между изследователите по отношение на Аз-концепцията, се крие в нееднаквото съдържание, което се влага в употребяваните от тях термини и понятия, когато разглеждат Аз-а като обект на познание от страна на индивида. Например, до този момент не съществува единно мнение за това, какъв психологичен смисъл се влага в понятията „образ за себе си“, „Аз-

образ“, „Аз-концепция“, „възприемане на себе си“, „представа за себе си“, „самооценка“. Засега е постигнат консенсус, че понятията „Аз-образ“ и „Аз-концепция“ са взаимозаменяеми и се отнасят до феноменологичната организация на индивидуалния опит и до представата за самия себе си във всички сфери на живота (цит. по Силгиджиян, Х., 1998).

Според най-новата тенденция в психологията, която може да бъде определена като „когнитивнопсихологична“, Аз-образът се разглежда като резултат от приемането и преработката на информация за собствената личност. В съгласие с този подход можем да определим Аз-концепцията като *цялата съхранена в паметта информация за собствената личност и свързаните с нея оценки, очаквания и поведенчески тенденции*.

Аз-ът е структурообразуващ компонент на системата личност. Освен обектна страна, представлявана от Аз-концепцията, личността притежава и редица други компоненти не по-малко важни за човека. Те могат да бъдат търсени в концептуални схеми, които идентифицират по-цялостно отделни аспекти на личностната структура, каквито са патерните на психологичния тип. Типът дава възможност да се опише функционирането на личността като интегрално единство и да се очертае по-ясно взаимовръзката между нейните психологични и биологични страни. Той може да се разглежда като „теоретичен модел“, в чиито термини се описват индивидите (Пенчева, Е., 1999).

Създател на теорията за психологичния тип е швейцарският психиатър Карл Юнг (Юнг, К., 1995). Идеята за психологичния тип се корени в разбирането му, че поведението на човека е предсказуемо и се поддава на класификация. Различните индивидуални вариации според него могат да бъдат приписани на различията в начина, по който хората предпочитат да използват възприятието и преценката си. Така Юнг стига до извода, че цялата съзнателна психична активност може да бъде класифицирана в четири основни психични функции: усещане, интуиция, мислене и чувстване. Усещането и интуицията оформят дименсията на перцептивните функции, а мисленето и чувстването образуват другата дименсия на оценъчните функции (Myers, I., et al., 1988; Martin, Ch., 1997).

Перцептивните функции, които Юнг нарича *ирационални*, описват начина, по който предпочитаме да възприемаме информацията от заобикалящия ни свят и на коя точно информация сме склонни да вярваме най-много. Можем да приписваме най-голямо значение на информация, която получаваме чрез петте си сетива (усещане) или да отдаваме по-голямо значение на информация, която достига до нашето съзнание по пътя на прозрението (интуиция).

Оценъчните функции, наричани от Юнг *рационални*, съответно описват как ние предпочитаме да вземаме решения или да стигаме до заключения, използвайки информацията, която сме получили чрез усещането или интуицията. Това може да става по два начина — като отдаваме по-голямо значение на обективните причини, следствия и факти (мислене) или като се интересуваме от личностния и ценностен аспект на проблемите (чувстване) (Martin, Ch., 1997).

Първоначално Юнг обяснява индивидуалните различия и чрез идентифицирането на два типа диспозиции — екстравертна и интровертна, според това, накъде насочваме нашата психична енергия и внимание, или дали по-лесно